

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.21>
УДК 343.1

Григорій Іванович Сисоєнко
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8580-571X>
E-mail: gregsysoenko@gmail.com

Академія Адвокатури України

ОГЛЯД І ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Стаття присвячена розгляду окремих процесуальних дій, а саме огляду і огляду місця події. У статті розглянуто історичну ретроспективу виникнення та особливості проведення зазначених процесуальних дій у кримінальному процесуальному законодавстві різних років. У статті розглянуто порядок проведення огляду та огляду місця подій за діючим Кримінальним процесуальним кодексом, зокрема, вказано на недоліки та запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: кримінальне провадження, кримінальне правопорушення, слідчі дії, огляд, огляд місця події, невідкладний випадок, місце події, житло чи інше володіння особи.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження полягає наявності протиріч, які існують у діючому кримінальному процесуальному законодавстві, що стосуються таких процесуальних дій як огляд та огляд місця події. Які не дають можливості реалізувати передбачені у законі положення у повній мірі. Що, в свою чергу, призводить до зниження ефективності досудового розслідування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Переглянувши публікації науковців на тему таких процесуальних дій як огляд та огляд місця події за останні роки, нами була помічена тенденція серед науковців писати про особливості або тактику проведення огляду за певними категоріями кримінальних справ. Проте, ми не помітили, щоб хтось розглядав спірні питання загального порядку проведення огляду та огляду місця події. Таким чином, ми вирішили привернути увагу до даної проблематики, написавши цю статтю.

Мета дослідження. Узагальнення особливостей проведення огляду та огляду місця події за кримінальним процесуальним законодавством різних років, визначення спірних питань у діючому законодавстві та шляхів їх вирішення.

Викладення основного матеріалу. Питання розслідування і розкриття злочинів є однією з важливих складових у боротьбі зі злочинністю. І

одне із найбільш важливих місць у переліку цих питань займають питання належного законодавчого забезпечення цієї діяльності. Серед законодавчих актів, у цьому переліку, кримінальне процесуальне законодавство є одним із головних.

На стадії досудового розслідування, з ціллю розкриття злочину і встановлення підозрюваних і обвинувачених осіб, проводяться передбачені кримінальним процесуальним кодексом слідчі (розшукові) дії.

Серед переліку слідчих (розшукових) дій особлива роль належить огляду, а також огляду місця події. Проведення цих дій має великі пізнавальні можливості. Часто результати їх проведення визначають напрямки й ефективність розслідування в цілому, напрямки відпрацювання найбільш вірогідних версій, які були висунені за результатами проведення вищевказаних дій.

Разом з тим, аналіз матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що у значному переліку справ, де необхідність проведення таких дій була обумовлена характером вчиненого кримінального правопорушення, ці дії не були проведені. Це у значній мірі викликало помилки у відпрацюванні висунених версій, а у низці випадків втрату важливих для справи доказів, затягування строків розслідування.

Зміна кримінально-процесуального законодавства і введення в дію нового кримінального процесуального кодексу 2012 року (в подальшому КПК 2012р.) не сприяло вирішенню зазначених питань [1]. Для більш детального розгляду цього питання доречно проаналізувати формування законодавчого закріплення у кримінально-процесуальних кодексах України (різних періодів її історії) огляду і огляду місця події.

Так, за Кримінально-процесуальним Кодексом УСРР 1922 року (в подальшому КПК 1922 р.), у Розділі XV (ст. ст. 192 -198) закріплено процесуальний порядок проведення Огляду й освідчення. Слідчому надавалось право проводити огляд документів і інших предметів «відібраних під час трусу та виймань» (ст. 192 КПК 1922 р.) [2]. У невідкладних випадках дозволялось провести огляд у нічний час, але у статті не було чітко визначено цей період часу (як це зроблено у ч. 4 ст. 223 КПК 2012 р.- з 22 до 6 години). За результатами огляду слідчий складав протокол «описуючи все в тій послідовності, в якій воно оглядалось та викривалось і в тім самім вигляді, в яким воно в момент огляду перебувало» (ч. 1 ст. 195 КПК 1922 р.). У разі потреби при огляді могли бути запрошені експерти. Огляд проводився у присутності понятих. У цьому кодексі не було жодної згадки про проведення огляду місця події, місця злочину чи слідів злочину. Не вказувалось на види огляду. Якщо не брати до уваги назву даного розділу (Огляд й освідчення), де освіддування особи фактично розглядалось як різновид огляду, де предметом огляду була людина (жива або мертва).

Кримінально процесуальним Кодексом 1927 року (в подальшому КПК 1927р.), у Розділі 15. Огляд і освіддування, було закріплено майже аналогічне положення про проведення огляду [3]. Але, на відміну від попереднього кодексу, в ст. 182 було вже вказано на два види огляду. Це огляд місцевості і огляд поштово-телеграфної кореспонденції. Огляд місцевості міг бути проведений як в день, так і в ночі, в залежності від обставин справи.

Щодо огляду поштово-телеграфної кореспонденції, то така дія була відома ще у КПК 1922 р., але проводилась вона у разі потреби за правилами закріпленими у Розділі XIV Трус та виймання (на сьогодні Обшук та виймка), відповідно до ст.ст. 189 – 191. Окремої статті яка передбачала проведення огляду поштово-телеграфної кореспонденції не було. Також не було ніякої згадки про це і в статтях, які регулювали процедуру її виймання.

Термінів огляд місця події, місця злочину чи слідів злочину у КПК 1927 р. не було.

За понад 30 років дії КПК 1927р. у статті, які регулювали процедуру проведення огляду не було внесено жодних змін і доповнень. Ці терміни у кримінально-процесуальному законодавстві не використовувались. Тільки у тлумачних словниках того часу, при роз'ясненні терміну «огляд» вказувалось на те, що найбільшою складністю, поряд з оглядом речових доказів, слідів і трупів, є огляд місця події. В цей же період, ці терміни часто використовувались науковцями у їх наукових публікаціях, присвячених здебільшого питанням криміналістики, а також кримінальному процесу.

Значні зміни у кримінально-процесуальному законодавстві відбулись під час підготовки і вступу в дію Кримінально-процесуального кодексу 1960 року (в подальшому КПК 1960 р.) [4]. Серед переліку слідчих дій на стадії попереднього розслідування (потім цей термін було змінено на термін досудове розслідування), у Главі 17 Огляд, освідування, відтворення обстановки та обставин події, з'явилась окрема стаття 190 Проведення огляду.

В ч.1 ст. 190 чітко було вказано на види огляду. Крім відомого нам за КПК 1927р. огляду місцевості, було закріплено право слідчого проводити огляд приміщення, предметів і документів (огляд останніх двох дозволявся ст.192 КПК 1922 р.). Фактично відбулося закріплення в одній статті раніше відомих видів огляду, як то: огляд предметів і документів, огляд місцевості. А також поява нового виду огляду – огляду приміщення. Також у ст.192 було закріплено положення про проведення огляду трупа, а у ст.193 проведення освідування.

Новацією ст.190 було включення до частини 2 положення про можливість, у невідкладних випадках, до порушення кримінальної справи, провести огляд місця події. За результатами проведення огляду місця події, при наявності для того відповідних підстав, кримінальна справа порушувалася негайно після завершення проведення даної слідчої дії.

Визначення терміну «огляд місця події» в КПК 1960 р. не було.

Щодо предметів і документів, то їх огляд міг бути як самостійною слідчою дією, так і складовою частиною огляду місця події, обшуку, виймки і його результати фіксувались у протоколах відповідних слідчих дій.

Також огляд, як слідчу дію, було віднесено КПК 1960р. до переліку невідкладних слідчих дій, про що було зазначено у ч.1 ст. 104 (це положення проіснувало у КПК 1960 р. понад 30 років і було виключено у зв'язку зі зміною порядку проведення дізнання у кримінальних справах). Це дозволяло слідчим і органам дізнання проводити огляди в рамках кримінальної справи, а згідно ч.2 ст.190 КПК 1960р. слідчому, до порушення кримінальної

справи дозволялось проводити огляд місця події. І вже за його результатами вирішувати питання про порушення чи про відмову у порушенні кримінальної справи або ж направлення результатів розгляду заяви (з даним протоколом огляду місця події) за належністю.

У Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року (в подальшому КПК 2012р.) законодавець відмовився від стадії порушення кримінальної справи. До речі, цю стадію, точніше, необхідно було б називати стадією вирішення питання про порушення кримінальної справи, оскільки за результатами розгляду заяви чи повідомлення про злочин могло бути прийнято одне із трьох вищевказаних рішень.

Відмова відбулася за рахунок створення так званого Єдиного реєстру досудових розслідувань (в подальшому – ЄРДР). З моменту внесення до ЄРДР заяв чи повідомлень, що можуть свідчити про вчинене кримінальне правопорушення, розпочинається досудове розслідування (ст. 214 КПК 2012р.). А за КПК 1960 р. було необхідно винести постанову про порушення кримінальної справи. Відмова у прийнятті та реєстрації заяв чи повідомлень про кримінальне правопорушення не допускається.

Проведення слідчих дій до початку досудового розслідування, тобто до внесення заяви чи повідомлення до ЄРДР не допускається. За виключенням, як це встановлено в ч. 3 ст. 214 КПК 2012 р., проведення Огляду місця події у невідкладних випадках. Внесення інформації до ЄРДР, за результатами проведення огляду місця події, повинно відбуватись негайно після завершення огляду.

Одночасно в КПК 2012 р. у Главі 20. Слідчі (розшукові) дії закріплено таку слідчу (розшукову) дію як огляд (ст. 237). Майже 10 років, до березня 2022 року, ч.1 ст. 237 була майже аналогічна за своїм змістом ч.1 ст.190 КПК 1960р., що вказувала на можливість проведення чотирьох видів огляду.

За КПК 1960 р. це був огляд місцевості, приміщення, предметів та документів. Відповідно у КПК 2012р. – огляд місцевості, приміщення, речей та документів.

У березні 2022 року до переліку видів огляду у ч.1 ст.237 КПК 2012 р. було включено огляд комп'ютерних даних. Також в окремих статтях КПК 2012р. було передбачено можливість проведення огляду трупа (ст. 238), огляду трупа пов'язаного з ексгумацією (ст. 239), освідування особи (ст. 241).

Ні у ст. 214, ні у ст. 237, а також в інших статтях КПК 2012 р., пов'язаних із процедурою проведення огляду не має жодного слова про те, чим відрізняється огляд від огляду місця події. Чим відрізняється процедура проведення огляду місця події від огляду за правилами ст. 237 КПК 2012 р.

Відсутнє роз'яснення цих термінів (огляд і огляд місця події) у ст.3 КПК 2012р., де наведено визначення основних термінів кодексу.

Все вищезазначене є свідченням того, що окремі статті діючого кримінального процесуального кодексу України потребують відповідних змін і доповнень.

По перше, необхідно доповнити ст. 237 частиною другою, у якій надати визначення терміну «місце події», та вказати процесуальні особливості

проведення огляду місця події, які будуть відрізняти його від звичайного огляду, про який йде мова в ч.1 ст. 237.

На наш погляд «місце події» – це місцевість, приміщення або інший об'єкт, що не є житлом або іншим володінням особи, де відбулась подія, що має ознаки кримінального правопорушення, або де виявлено його сліди, залишені в результаті дій злочинця або жертви у процесі вчинення злочину, готування до нього або приховання його наслідків.

Виходячи із тлумачення ч.2 ст. 237 КПК 2012р. неможливо провести огляд місця події у житлі чи іншому володінні особи без ухвали слідчого судді, зокрема за добровільної згоди особи, яка ним володіє, чи за відсутності такої особи, або у невідкладних випадках, що ставить під сумнів отримані таким чином докази. Крім того, зазначена норма суперечить ч. 1 ст. 233 КПК 2012 р., відповідно до якої проникнути до житла чи іншого володіння особи, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, можна також і за добровільною згодою особи, яка ним володіє. Тож внесення змін до ст. 237 КПК 2012 року дозволить виправити дану неузгодженість. Разом з тим слід чітко вказати на юридичні підстави проведення невідкладного огляду місця події у житлі чи іншому володінні особи, адже прийняття цього рішення може бути пов'язане із істотним обмеженням прав людини на недоторканність житла. Тому дана стаття потребує додаткового визначення невідкладних випадків за яких може бути проведено огляд місця події в житлі чи іншому володінні особи. Це може бути вказівка на необхідність врятування життя людей та майна, переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, а також у разі відсутності особи, яка ними володіє, або неможливості отримати від неї згоди на проведення невідкладного огляду місця події, а також за письмовою згодою володільця. Тоді слідчий та/або прокурор, без ухвали слідчого судді, може провести огляд місця події у житлі чи іншому володінні особи, з наступним (протягом доби), зверненням з відповідним клопотанням до слідчого судді, в якому зазначаються причини, що обумовили проведення огляду місця події без такої ухвали. Зрозуміло, що якщо прокурор відмовиться погодити таке клопотання слідчого про проведення огляду місця події або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про такий огляд, то встановлені внаслідок такого огляду докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому в законі.

Можливий і інший варіант, коли проведення огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи відбувається за її заявою або повідомлення про вчинене щодо неї кримінальне правопорушення, а також в разі відсутності цієї особи або неможливості отримати від неї згоди на проведення огляду місця події, огляд відбувається без ухвали слідчого судді. В таких невідкладних випадках слідчий в протоколі огляду місця події обов'язково зазначає причини, що обумовили проведення даного огляду без ухвали слідчого судді, та протягом доби з моменту проведення цієї дії повідомляє про проведення огляду житла чи іншого володіння особи та його результати прокурора.

Висновки. Таким чином, у статті на основі розгляду історичної ретроспективи проведення слідчих розшукових дій як огляд і огляд місця події, визначені особливості проведення даних процесуальних дій у кримінальному процесуальному законодавстві різних років. Визначено проблематику у питанні огляду та огляду місця події у діючому КПК та запропоновані варіанти усунення наявних спірних питань, шляхом внесення змін у Кримінальний процесуальний кодекс України, задля ефективного проведення досудового розслідування.

Перелік посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 15.05.2023).
2. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1922 р. *Збірник Указонень та Розпоряджень*. 12.10.1922. №41. С.727.
3. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1927 р. *Збірник Указонень та Розпоряджень*. 08.09.1927. № 36-38. С. 747.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення 15.05.2023).

References

1. Criminal Procedure Code of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (access date 15.05.2023). (in Ukrainian).
2. The Criminal Procedure Code of the USSR as of 1922. *Collection of Laws and Regulations*, 12.10.1922. No. 41 P. 727 (in Ukrainian).
3. Criminal Procedure Code of the Ukrainian SSR as of 1927. *Collection of Laws and Orders* September 8, No. 36-38, 1927. P. 747 (in Ukrainian).
4. The Criminal Procedure Code of Ukraine as of 1960. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (access date 15.05.2023) (in Ukrainian)

INSPECTION AND CRIME SCENE INVESTIGATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

H. Sysoienko

The article is devoted to the consideration of individual procedural actions, namely the inspection and inspection of the scene of the event. The article examines the historical retrospective of the emergence and peculiarities of the specified procedural actions in the criminal procedural legislation of different years. The article examines the procedure for conducting an inspection and inspection of the scene of events according to the current Criminal Procedure Code, in particular, points out shortcomings and suggests ways to eliminate them.

the article examines the historical retrospective of the conduct of investigative search actions as a review and review of the scene of the incident, the specifics of the conduct of these procedural actions in the criminal procedural legislation of different years are determined. The problems in the issues of inspection and inspection of the scene of the incident in the current Criminal Procedure Code were identified and options were proposed to eliminate existing controversial issues by making changes to the Criminal Procedural Code of Ukraine, for the purpose of effective pre-trial investigation.

Key words: criminal proceedings, criminal offence, investigative actions, inspection, inspection of the scene of the incident, emergency, scene of the incident, housing or other property of a person.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.22>
УДК 343.98

Сергій Володимирович Томин
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2801-2332>
E-mail: serhiitomyn@gmail.com

*Івано-Франківський навчально-науковий юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Олександр Антонович Лишак
завідувач

E-mail: oleksandr.lyshak@kndise.gov.ua

*Івано-Франківське відділення
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ, РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У статті розкриваються особливості здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності правоохоронних органів з попередження, розкриття та розслідування корупційних правопорушень. На основі наукових праць визначається поняття аналітичної розвідки як методу аналітичної діяльності правоохоронних органів. Автором обґрунтовується необхідність використання методів аналітичної розвідки на основі відкритих джерел інформації про факти, які можуть свідчити про вчинення корупції.

Ключові слова: інформаційно-аналітичне забезпечення, аналітична розвідка, корупційні правопорушення, правоохоронні органи, попередження, розкриття, розслідування.

Постановка проблеми. Діяльність правоохоронних органів не може здійснюватися поза тими змінами, які відбуваються у суспільстві. Повною мірою прогнозувати виклики та загрози кримінального світу неможливо без належного інформаційно-аналітичного забезпечення з використанням сучасних інформаційних технологій.